

فَهْرَسُ الْكِتَابِ

תוכן העניינים

- 3-31 1. الْمِثَالُ الْوَاوِيُّ وَالْيَائِيُّ גזרת פ"ו/פ"י
- 32-62 2. الْأَجَوْفُ الْوَاوِيُّ وَالْيَائِيُّ גזרת ע"ו/ע"י
- 63-96 3. الْمَضَاعَفُ גזרת הכפולים
- 97-164 4. النَّاقِصُ الْوَاوِيُّ وَالْيَائِيُّ גזרת ל"ו/ל"י
- 165-188 5. الْمَهْمُوزُ גזרת המהמוז

189-322

الْمُلْحَقُ - הנספח

א. לוחות הפועל החסר

- 190-200 1. الْمِثَالُ الْوَاوِيُّ وَالْيَائِيُّ גזרת פ"ו/פ"י
- 201-214 2. الْأَجَوْفُ الْوَاوِيُّ وَالْيَائِيُّ גזרת ע"ו/ע"י
- 215-231 3. الْمَضَاعَفُ גזרת הכפולים
- 232-253 4. النَّاقِصُ الْوَاوِيُّ وَالْيَائِيُّ גזרת ל"ו/ל"י
- 254-256 5. الْمَهْمُوزُ גזרת המהמוז

257-312

ב. גזרות המורכבים

258-270

1. פ"ו + ל"י

271-276

2. ע"ו + ל"י

277-278

3. ע"י + ל"י

278-284

4. פ' המזה + ל"ו/ל"י

284-292

5. ע' המזה + ל"י

293-301

6. ע"ו/ע"י + ל' המזה

302-304

7. פ"ו + ל' המזה

304-305

8. פ"ו + ע' המזה

306-307

9. פ"י + ע' המזה

307-308

10. פ"ו + כפולים

308-311

11. פ' המזה + כפולים

310-311

12. פ' המזה + ע"ו/ע"י

311-312

13. פ"ו + ע' המזה + ל"י

313-316

ג. **أَفْعُلُ الرُّبَاعِيَّ** - הפועל המרובעים

316-319

ד. **أَلْفَعَالُ الْجَامِدَةُ** - הפעלים "הקפואים"

319-322

ה. **أَلْمُضَارِعُ وَالْأَمْرُ مَعَ نُونِ التَّوَكِيدِ التَّقِيْلَةَ**

وَالْحَفِيْفَةَ - העתיד והציווי "המחוזקים"

הקדמה

ספר זה מהווה השלמה לשלושת הספרים של "יסודות הערבית הספרותית" שיצאו לאור, והוא עוסק בפועל הערבי החסר. מטרתו העיקרית היא להטמיע את צורות הפועל החסר, מתוך ראיית השפה והשימוש בצורות השונות הרלוונטיות בערבית הספרותית המודרנית, ולא לעסוק רק בצד הטכני של נטיות הפעלים על פי הבניינים והגזרות השונות.

מבנה הספר

הספר עוסק בגזרות החסרים: פ"ו/פ"י, ע"ו/ע"י, הכפולים, ל"ו/ל"י וגזרת בעלות ההמזה. לכל אחת מהגזרות מוקדש פרק נפרד.

הטיפול בכל גזרה כולל: הסברים, נטיות על פי בניינים, צורות יסוד ואוצר מילים רלוונטי הקיים בשימוש על פי הבניינים עם תרגום לעברית.

כל גזרה מוטמעת באמצעות תרגילים המתחלקים לשתי קטיגוריות: האחת-תרגילים שבהם הושם הדגש על הטכניקה של הנטייה והשנייה-תרגול הגזרה באמצעות משפטים ומבנים ולא באמצעות צורות בודדות.

התרגילים מגוונים, הולכים מן הקל אל הכבד ומאפשרים בחירה המתאימה לרמת הלומד. ברבים מהתרגילים הטכניים נדרש התלמיד גם לתרגם את הצורות, אך ניתן לוותר על כך במידה שהזמן דוחק.

הייחוד של תרגילים אלה הוא החיבור בין הצורות הדקדוקיות השונות והרלוונטיות שלהן בשימוש בשפה כיום. הקו המנחה בכל התרגילים הוא שידיעת הפועל צריכה להישען על אוצר מילים רווח התומך בהטמעת הצורות ואין די בידיעה טכנית תיאורטית של מבני הפועל.

התלמיד נדרש לאורך כל הדרך לבנות מפעלים שונים צורות, שאת חלקן פגש בעבר בטכסטים שונים או שהוא עשוי לפגוש בעתיד בשימוש רווח, ולא צורות תיאורטיות גרידא.

כאן נעשה שימוש רחב בפעלים וצורות נגזרות מהם, שהופיעו בשימוש בתרגילים ובטקסטים בשלושת הספרים של "יסודות הערבית הספרותית" שיצאו לאור ולהם התווסף אוצר מילים רלוונטי נוסף הרווח בשימוש כיום.

השימוש בספר

הספר נועד להקנות את תורת הפועל החסר לתלמיד שכבר קנה שליטה בגזרת השלמים על כל מרכיביה, בצורה פסיבית ואקטיבית. התלמיד המתקדם זקוק לכלים כדי לקרוא טכסטים בעזרת מילון וזיהוי צורות פועל שונות בין אם הטכסט מנוקד או לא, חיוני.

הספר מאפשר לימוד של כל גזרה בעיתוי המתאים לרמת הלומד, לרמת הטכסט הנדרש ולזמן העומד לרשות המורה והתלמיד.

הספר מיועד לכל מורה ותלמיד הזקוק לידע מסודר בתורת הצורות של הפועל החסר ויכול לשמש גם את הלומד העצמאי. גם כאן הוכנסו פתגמים בערבית מלווים בתרגום לעברית ששולבו בהתאם לגזרה הנלמדת.

מורה שלימד בספר "יסודות הערבית הספרותית" יכול לשלב את הספר שלפנינו במהלך הספר השני של הסדרה, או במקביל לספר השלישי. הכל לפי הזמן העומד לרשותו וקצב התקדמות הכיתה או הלומד.

הנספח

נספח הספר כולל שלושה חלקים: החלק הראשון כולל לוחות פועל של כל גזרות החסרים בנטייה מלאה של כל הבניינים, בהם יוכל התלמיד להיעזר, במידת הצורך. דגש מיוחד ניתן לרלוונטיות של הצורות הנדרשות מבחינת השימוש בשפה כיום.

החלק השני עוסק בגזרות הפעלים המורכבים. אלה נכללו בנספח בשל המידה המועטה יחסית של השימוש בהם בהשוואה לגזרות הפעלים החסרים האחרות ועל פי המתכונת שלהן, אך ללא תרגילים.

החלק השלישי עוסק בפועל המרובע, בפעלים "הקפואים" ובעתיד והציווי המחוזקים שהשימוש בהם אינו רווח, אך נועד להשלים את השימוש בפועל החסר על כל מרכיביו.

בהזדמנות זו ברצוני להודות לבעלי יצחק, שעבר על כל כתב היד בצורה מדוקדקת, העיר הערות חשובות וענייניות וסייע בידי לאורך כל הדרך, לעמית. ד"ר אליהו שטרן שעבר על כל הספר בעין בקורתית ובוחנת, קרא אותו בצורה יסודית ועשה הגהה קפדנית וברוכה ולד"ר אלי נואמה שקרא את כתב היד והעיר הערות חשובות. כולם יבואו על הברכה.

גזרת פ"ו

לגזרה זו שייכים הפעלים שפ' הפועל שלהם היא ו כגון:

وَصَلَ - הגיע, وَجَدَ - מצא, وَصَفَ - תיאר, وَقَفَ - עמד.

א. הבניינים **فَعَّلَ** **فَاعَلَ** **تَفَعَّلَ** נהגים על פי השלמים ללא שינוי בכל הנטייה.

הבניין **إِنْفَعَلَ** לא קיים בגזרה זו.

לדוגמה:

אֶלְמַזִּי	אֶלְמֻזָּרַע	אֶלְאֻמֵּר	אֶלְאֻמֵּר	אֶלְאֻמֵּר	אֶלְאֻמֵּר	אֶלְאֻמֵּר	אֶלְאֻמֵּר
אֶלְמַזִּי	אֶלְמֻזָּרַע	אֶלְאֻמֵּר	אֶלְאֻמֵּר	אֶלְאֻמֵּר	אֶלְאֻמֵּר	אֶלְאֻמֵּר	אֶלְאֻמֵּר
وَجَّهَ	يُوجِّهُهُ	وَجَّهَ	مُوجِّهٌ	مُوجِّهٌ	وَجَّهَ	يُوجِّهُهُ	تَوَجَّهَ
وَأَصَلَ	يُؤَاصِلُ	وَأَصَلَ	مُؤَاصِلٌ	مُؤَاصِلٌ	وَأَصَلَ	يُؤَاصِلُ	تَوَاصَلَ
تَوَقَّعَ	يَتَوَقَّعُ	تَوَقَّعَ	مُتَوَقِّعٌ	مُتَوَقِّعٌ	تَوَقَّعَ	يَتَوَقَّعُ	تَوَقَّعَ
تَوَازَنَ	×	×	×	مُتَوَازِنٌ	تَوَازَنَ	يَتَوَازَنُ	تَوَازَنَ

ב. הבניינים שחלים בהם שינויים הם הבניינים: **فَعَّلَ**, **أَفْعَلَ**, **إِفْتَعَلَ**, **إِسْتَفْعَلَ**.

1. הבניין הראשון

▪ בפעלים במשקל **فَعَّلَ** - נשמטת פ' הפועל בעתיד פעיל, ציווי ובצורת המצדר על

משקל **فَعَّلَ**.

לדוגמה:

وَصَلَ	يَصِلُ	صِلْ	صِلَّةٌ
وَصَفَّ	يَصِفُ	صِفْ	صِفَةٌ

- השמטה זו קיימת גם במשקל **فَعَلَ** – כאשר ע' הפועל או ל' הפועל היא אות גרונית. לדוגמה:

وَقَعَ	يَقَعُ	قَعْ	وُقُوعٌ
وَضَعَ	يَضَعُ	ضَعْ	وَضْعٌ
وَدَعَّ	يَدَعُّ	دَعْ	وَدَعٌّ، دَعَّةٌ
وَهَبَ	يَهَبُ	هَبْ	هَبَةٌ

- פעלים על משקל **فَعِلَ** כגון: **وَثِقَ** , **وَرِثَ** שע' הפועל שלהם בעתיד היא – ולא – באופן חריג, נוהגים באופן דומה:

وَوَثِقَ	يَوَثِقُ	وَوَثِقْ	وَوَثِقَةٌ
وَوَرِثَ	يَوَرِثُ	وَوَرِثْ	وَوَرِثَةٌ

- פעלים נדירים במשקל **فَعِلَ** – , **فَعُلُ** – נוהגים על פי השלמים ואין בהם השמטה. לדוגמה:

לגזרת פעלי ההמזה שייכים הפעלים שאחת מאותיות השורש שלהם פ' הפועל, ע' הפועל או ל' הפועל היא המזה כמו: **أَكَلَ** - , **سَأَلَ** - , **قَرَأَ** - נטייתם מתנהלת על פי השלמים ובהתאם לכללי ההמזה שנלמדו.

פ' המזה

- בבניין הראשון **فَعَلَ** הציווי של הפעלים **أَخَذَ** - , **أَكَلَ** - , **أَمَرَ** - שפ' הפועל שלהם המזה יהיה בהשמטת פ' הפועל: **خُذْ**, **كُلْ**, **مُرْ**. בשאר הבניינים פ' הפועל תישמר והציווי יהיה על פי השלמים ובהתאם לכללי כתיבת ההמזה.
- הפיכת ההמזה לאם קריאה: כאשר יש צירוף של המזה שוואית הבאה אחרי המזה אחרת היא תיהפך לאות נחה. לדוגמה: **أَوْخَذُ** ← **أَوْخَذُ** ← **أَوْذِي** ← **أَوْذِي**, **إِيْمَان** ← **إِيْمَان**, **أَكُلُ** ← **أَكُلُ** ← **أَكُلُ**, **إِيْذَان** ← **إِيْذَان**.
- בבניין השמיני **إِيْتَلَفَ** ← **إِيْتَلَفَ**, **إِيْتَلَفَ** ← **إِيْتَلَفَ**, **أُوْتِمِرَ** ← **أُوْتِمِرَ** על פי כללי הגזרה ובערבית קלאסית, אך בערבית מודרנית ההמזה נשמרת ואינה הופכת לאות נחה בניגוד לכללי הגזרה: **إِيْتَلَفَ**, **إِيْتَلَفَ**, **أُوْتِمِرَ**.
- צורת המקור של הבניין השמיני בפועל **أَخَذَ** תהיה על דרך פ"ו בבנין זה: **إِيْتَّخَذَ** כמו: **إِيْتَّصَالَ**.

על כן ר': "יסודות הערבית הספרותית" חלק א' ע"ע 208-211.

המזה בודדת באמצע מילה

כאשר ההמזה באמצע מילה מנוקדת ב־ וּלְפִינָה תְנוּעָה אֲרוּכָה א־ אוּ א־ וְהַהֲמָזָה תִּכְתַּב בּוֹדְדָתָהּ. לדוגמה: سَاءَ، تَفَاءَلَ، مُسَاءَلَةٌ، (ע' הפועל היא המזה) جَاءَتْ، قَرَأَتْ، جَرَأَتْ، مَقْرُوءَةٌ (ל' הפועל המזה).

ל' המזה

- המקור של פעלים בבניין השני **فَعَّلَ** של הפועל שלהם המזה יהיה על משקל **تَفَعَّلَ** ולא **تَفَعَّلِ**. לדוגמה: تَحَرَّيْتُ، تَهَنَّنْتُ، تَبَرَّيْتُ، تَعَبَّيْتُ.
- הבניין השביעי אינו קיים בפעלים שפ' הפועל וע' הפועל שלהם היא המזה וקיים רק בפעלים של' הפועל שלהם היא המזה כמו: **إِنطَفَأَ**.
- בפעלים של' הפועל שלהם המזה כמו: **بَدَأَ، قَرَأَ، مَلَأَ** בגופים שאינם מסתיימים בל' הפועל (הם בעבר, את, אתם, הם בעתיד) כגון: **بَدُّوּا، تَقَرَّرِيْنَ، تَبَدُّوּنَ، يَلْحَقُوْنَ** קיימת בערבית **מודרנית** גם צורת הכתיבה של ההמזה כאילו היתה בסוף מילה ללא התחשבות בסימות של הגופים כמו: **بَدُّوا = بَدُّوا، تَبَدُّونَ = تَبَدُّونَ، يَلْحَقُونَ = يَلْحَقُونَ**.
- בערבית **המודרנית** קיימת צורת הכתיבה: **مَسْئُول** במקום **مَسْئُول** או לצידה.

להלן צורות יסוד של הבניין הראשון במשקלים הקיימים בגזרת פ' המזה, ע' המזה ול' המזה ונטיה מלאה בסביל.

مَهْمُوزُ الْفَاءِ وَزْنَ فَعَلَ يَفْعُلُ، فَعَلَ يَفْعُلُ، فَعَلَ يَفْعُلُ

أَلْمَاضِي	أَلْمُضَارِعُ الْمَرْفُوعُ	أَلْمُضَارِعُ	أَلْمُضَارِعُ الْمَجْزُومُ
------------	----------------------------	---------------	----------------------------

גזרות המורכבים כוללות את הפעלים שבשורש שלהם יש שתי אותיות של גזרות החסרים.
למשל: **وَقِيَ** – (פ"ו + ל"י), **رَأَى** – (ע"א + ל"י), **أَتَى** – (פ"א + ל"י). בפעלים האלה לרוב חלים שינויים על פי שתי הגזרות שאליהן הם משתייכים.

בגזרות מסוימות מצויים פעלים יותר שכיחים ונפוצים בשפה מגזרות אחרות ולכן נעסוק בהן בפירוט. באחרות, הנדירות יותר, נעסוק בהתאם לבניינים ולפעלים הקיימים בשימוש. להלן רשימת הגזרות לפי מידת שכיחותן ורשימות פעלים המצויים בשימוש בשפה בכל גזרה לפי בניינים.

1. פ"ו + ל"י

פעלים בגזרה זו מצויים בשימוש בכל הבניינים להוציא את הבניין השביעי **اِنْفَعَلَ** שאינו קיים גם בגזרת פ"ו. הבניינים **فَعَلَ**, **أَفْعَلَ**, **اِفْتَعَلَ**, **اِسْتَفْعَلَ** (1, 4, 8, 10) נוטים על דרך פ"ו + ל"י וחלים בהם השינויים על פי שתי הגזרות. שאר הבניינים: **فَعَّلَ**, **فَاعَلَ**, **تَفَعَّلَ**, **تَفَاعَلَ** (2, 3, 5, 6) נוטים על דרך ל"י בלבד. להלן נטייה מלאה של הבניינים **فَعَلَ**, **أَفْعَلَ**, **اِفْتَعَلَ**, **اِسْتَفْعَلَ** (1, 4, 8, 10) בפעיל וסביל וצורות היסוד של הבניינים האחרים הקיימים בשימוש בגזרה זו.

וְזֶן **فَعَلَ/فَعِلَ** **يَفْعَلُ**

אָמָּזִי	אָמָּזִי	אָמָּזִי		
אָמָּזִי	אָמָּזִי	אָמָּזִי		
			אָמָּזִי	אָמָּזִי
אָמָּזִי	אָמָּזִי	אָמָּזִי	אָמָּזִי	אָמָּזִי
אָמָּזִי	אָמָּזִי	אָמָּזִי	אָמָּזִי	אָמָּזִי
אָמָּזִי	אָמָּזִי	אָמָּזִי	אָמָּזִי	אָמָּזִי
אָמָּזִי	אָמָּזִי	אָמָּזִי	אָמָּזִי	אָמָּזִי

وَقَيْتَ	وَلَيْتَ	نَقِي	تَقِي	تَقِي
وَقَيْتَ	وَلَيْتَ	تَقِينِ	تَقِي	تَقِي
وَقَى	وَلِيَ	يَلِي / يَّقِي*	يَّقِي	يَّقِي
وَقَّتْ	وَلَيْتْ	نَقِي	نَقِي	نَقِي
وَقَيْنَا	وَلَيْنَا	نَقِي	نَقِي	نَقِي
وَقَيْتُمْ	وَلَيْتُمْ	تَقُونْ	تَقُوا	تَقُوا
وَقَيْتُنَّ	وَلَيْتُنَّ	تَقِينِ	تَقِينِ	تَقِينِ
وَقُوا	وَلُوا	يَقُونْ	يَقُوا	يَقُوا
وَقَيْنَ	وَلَيْنَ	يَقِينِ	يَقِينِ	يَقِينِ
وَقَيْتُمَا	وَلَيْتُمَا	تَقِيَانِ	تَقِيَا	تَقِيَا
وَقِيَا	وَلِيَا	يَقِيَانِ	يَقِيَا	يَقِيَا
وَقَتَا	وَلَيْتَا	تَقِيَانِ	تَقِيَا	تَقِيَا

* הנטייה של שני המשקלים **فَعَلَ**، **فَعِلَ** זהה בעתיד: **يَلِي** כמו: **يَّقِي**.